

BEVEZETÉS

A repertórium a Temesvári Hírlap című napilap 1927 és 1930 közötti időszakának tematikus feldolgozása.

Célom, ezzel a munkával az, hogy útmutató legyen mindazok számára, akiket érdekelnek a két világháború között a bánásági sajtóban megjelent írások.

Történelmi áttekintés:

Az 1900-as évek elején a temesvári szabadelvű értelmiség már hosszabb idő óta érezte, hogy itt is tenni kell valamit az opportunisták politikája megváltoztatására. Ebben az időben a hírlapirodalmat Temesváron a Temesvarer Zeitung, a Südungarische Reform, a Neue Temesvarer Zeitung és a Délmagyarországi Közlöny képviselték.[1] Ezek a lapok azonban sem a városi politika irányításába nem szóltak bele, sem a megyét, sem az országot érintő általános érdekű mozgalmakban és ügyekben nem foglaltak állást.

Ezért a magyar szervezkedés nehezen kapott lábra, kultúráról keveset lehetett beszélni. A város egyetlen magyar irodalmi társasága, az Arany János Társaság ritkán tudott a műkedvelői színvonal fölé emelkedni.

Muth Gáspár dr., Sztura Szilárd dr., Skuteczky Miksa dr., Hajdu Frigyes dr. lelkes támogatása mellett Temesvár neves ügyvédjei, orvosai és a függetlenségi eszmékért hevülő polgárok összeálltak és 1902 őszén létrehozták a Temesvári Hírlap-Kiadó Részvénytársaságot. Az alaptőke 40 ezer korona, azaz 400 darab, egyenként 100 korona névértékű részvényből állt.

Az alapítók friss, újító és bátor szellemet akartak vinni a meggyepesedett, megcsontosodott városi életbe. Egyik fő célja a Részvénytársaságnak az volt, amint azt az alapítási tervzetben is leszögezték, hogy „a mi társadalmunkat a bérentollaktól és az egyéni becsület kalózeitól való rettegésből kigyógyítani és ez által a szabad sajtó mezején élősködő iparlovagokat ártatlanná tenni”.[2]

Számos magyarországi sajtóorgánusot nem engedtek be az országba, ezért a helybeli lapok megerősödtek, így a Temesvári Hírlap országos viszonylatban elsőrendű lapvállalkozás lett.

A független magyar napilap eszméje visszhangra talált a Bánágban – a lap virágkorában az olvasók száma meghaladta a 20 ezret.

Bíró Pál, gyakorlott újságíró, a sátorlajújhelyi „Zemplén” szerkesztője elvállalta a felelős szerkesztői megbízást, így a lap kiadása biztosítva lévén, 1903. november 15-én megjelent az első szám. Maguk az alapítók viszont 1902-től számítják a lap születését, amikor Részvénytársaságukat létrehozták.

Az első lapszámok 8 oldal terjedelemben jelentek meg.

A lap Temesvár és a megye magyarosítását szolgálta, a tisztességes városi és megyei polgárok és a korrupt közigazgatás megváltoztatását célozta, szilárdan küzdött a magyar kultúráért és a demokráciáért.

Az olvasók, az emberi és nemzeti öntudatra ébredés szócsövét vélték benne, mivel független napilapként, pártoskodás nélkül működött: „Nem sorakozunk egyetlen politikai párt táborához sem. Kívül akarunk állni minden köteléken. De párton kívül akarunk állni azért is, mert szabadon, függetlenül, minden elfogultság nélkül, sem erre, sem amarra nem tekintve, egyenesen, önérzettel, szilárd akarattal akarunk haladni, amerre a zászlónk vezet. Politikai programunk röviden szólva: erős nemzeti politika, a szabadelvűségnek nem doktriner, hanem igazi értelmezésével.”[3]

A lap hangja új volt, fiatal és bátor. Rövid időn belül meghirdették a segédszerkesztői állást, amelyet, mindenki örömeire, a kitűnő újságíró, Pogány Mihály foglalt el, aki ez időben már a bécsi és budapesti lapoknak is dolgozott, és aki az új magyar irodalmi gárdával indult a hírnév felé. Novellát közöl a Független Magyarországon, Bródy Sándor, Ady Endre, Kassák Lajos mellett szerepel.

Nagy lelkesedéssel folyt a munka, azonban nehézségekbe is ütköztek. A hatósági korifeusok elnyomási törekvése, a temesvári polgárok közömbös magatartása, a lap megjelenése után rögtön kitört nyomdászsztrájk, nehézségek a technikai munkásokkal, a primitív nyomdai berendezkedés miatt nehezen ment a munka.

A hirdetések ekkor még nem fedezték a kiadásokat, mivel ezeket sokszor díjtalanul közzölték; a nyomdai költségek drágák voltak, így hamarosan a Részvénytársaság a csőd szélére jutott.

1906 nyarán, Bíró Pál távozása után, az alapítók Pogány Mihályt bízták meg a lap szerkesztésével. A lapot, Bíró Pál ideje alatt, szerkesztőbizottság irányította, amely lehetetlenné tette a gyors és igazi újságírói munkát. Pogány Mihályig a lap egyedül és kizárólag a politikára fektette a hangsúlyt, a riport, színes cikk, hírvonat ismeretlen fogalom volt.

Pogány Mihállyal az élen a lap fordulatot vett. Nem volt szerkesztői bizottság, hanem egyedül irányította a munkát olyan elvek alapján, amelyeket a modern újságíró éles meglátásai határoztak meg.

Bauer Adolf, aki 1905-ben került a laphoz mint korrektor, így jellemzi Pogány Mihály felelős szerkesztői működését: „Pogány Mihálynak szerkesztőnek való designálása új érárt jelentett a Temesvári Hírlap életében; új, színes, változatos és érdekes lap lett a Hírlapból”. [4] Azonban az anyagi viszonyok kedvezőtlenek maradtak – a hitelezők minduntalan megrohanták a nyomdát, akadályokat gördítettek a megjelenése elé, de a szerkesztő vasenergiája és kitartó tevékenysége nem engedte, hogy a sok küzdelemmel fenntartott lap sokak örömeire elbukjék.

Mivel a lapnak nem volt saját nyomdája, ezért Pogány Mihály döntő lépést tett: nyomdát hozott létre.

Kastriener Samu szerkesztővel és Neumann Károllyal társulva rotációs gépet vett, és ennek megfelelően a lap formátumát a nyugati nagy lapok példájára megnagyobbította. Az új nyomda, mely a városi kazamaták egyikének átépítésével jött létre, 1912 végén készül el és a Hunyadi Nyomda nevet kapta.

A betűanyagot a Vollmer berlini cég szállította, a rotációs gépet a svájci Ruhler Testvérektől vették, az összes szedőgépet pedig a bécsi Gutenberg-házból.

Ettől kezdve a lap biztos révbe jutott.

A lap terjedelme 10-12 oldal, vasárnapi száma 16-24 oldal, karácsonyi, húsvéti és pünkösti száma 60-80 oldalra terjedt, gazdag irodalmi melléklettel.

A Temesvári Hírlap Részvénytársaság vezetői látva, hogy az újság milyen jó kezekbe került, a lapot eladták Pogány Mihálynak, aki vállalta az összes adósság kifizetését, s ezzel a lap jog szerinti tulajdonosává vált.

Információs anyagait jól kiépített európai tudósító hálózat szolgált. Saját munkatársakat küldött fontos nemzetközi rendezvényekre, és az első között vezeti be a fényképes tudósítást. A magyar irodalom legkiválóbbjai – köztük Molnár Ferenc, Révész Béla, Gózsdu Elek – eredeti írásait közlik először a lapban.

Megindulnak az állandó rovatok, bővül a tájékoztatást biztosító hírforrás, erősíti kapcsolatait nemzetközi intézményekkel és szervezetekkel, egyre inkább a nagyvilágra tekint.

A lap kilép a térségből, terjeszkedik egész Erdélyben, emellett külföldön is. Forgalmazzák Szlovákiában, Magyarországon, Ausztriában, Jugoszláviában, Amerikában, Olaszországban – megrendelési alapon.

A modern értelemben vett riportázt a vidéki újságírásban ő honosította meg, ahogyan ő volt az, aki az addig, vidéken ismeretlen színes írásokat bevezette.

A lap az előfizetőkre és a reklámbevételekre támaszkodik, így sikerül megőriznie anyagi és erkölcsi függetlenségét.

Ha a történelmi események vagy az élet úgy kívánta, különkiadások jelentek meg, mint például a háború kitörésének napján.

Pogány Mihály minden munkatársával törődött, néha erélyes volt, néha szigorú, de mindig igazságos, a modern újságíró típusa volt: „az újságíró a redakción belül nem bohém, hanem a világ legfontosabb hivatalnok. Az újságírónak nem szabad kacskaringós stílusban írni, hanem egyszerűen, mindenki számára érthetően, meg kell feleldenie minden személyi elfoglaltságról, mert a köznek ír és a köz nem kíváncsi arra, hogy az újságíró kire haragszik”. [5]

1924. január 31-én bekövetkezett halála után a tulajdonjog özvegyére szállt át.

Ekkor a szerkesztést ideiglenesen dr. Szigeti Sámuel vállalta.

1924. március 5-én dr. Vuchetich Endre lesz a főszerkesztője, míg felelős szerkesztőként Kubán Endre szerepel.

1926. március 21-én Pogány László, Pogány Mihály fia, egy külföldi tanulmányút után visszatér és felelős szerkesztőként átveszi a lap vezetését.

Pogány László vérbeli újságíró, költő, széleskörű műveltséggel rendelkező értelmiségi.

Ő teljesítette 14 éven át, 1926 és 1940 között az alapítók által leszögezett függetlenségi elvek szellemében a vállalt küldetést, olyan szerkesztői gárda mellett, mint Asztalos Sándor, Bach Gyula, Páll György, Ráth Károly, Finta Zoltán, Ormos Iván.

Szabolcska Mihály a lap bölcsőjénél állott, Jörgné Draskoczy Ilma verseivel és közkedvelt rovatával – Beteg szívek patikája – állt a lap mellett, Járossy Dezső zenekritikát, Endre Károly verseket és irodalomkritikát írt, Róna Ignác világkörüli útiről számolt be, míg Kozmuth Artúr a sportrovatot vezette.

Szinte hihetetlen, hogy egy ilyen rangos lapnak 1940-ben meg kellett szűnni. Politikai, társadalmi változások szorítójában nem jutott neki levegő.

Az 1950-es évek temesvári magyar sajtójának nem volt szüksége Pogány László tapasztalatára, mivel politikailag nem volt „megfelelő”. Más elvek vezérelték, szabták meg az akkori sajtó kereteit.

2002. november 14-én különkiadásban, a Nyugati Jelen mellékleteként – Arad-, Fehér-, Hunyad-, Krassó-Szörény- és Temes megyében megjelenő napilap – megemlékeztek a Temesvári Hírlap 100 éves jubileumáról, mivel a mai bányászati újságírók a Nyugati Jelent a Temesvári Hírlap egyenes leszármazottjának tekintik.

Munkatársak 1927–1930 között

Bach Gyula (1889–1954)

1912-től a Temesvári Hírlap szerkesztője. Megjárja az orosz harcteret, ahol József főherceg végig keresi a fronton azt az újságírót, aki „azokat az érdekes riportokat küldi”.

A háború és a fogságban eltöltött évek alatt is tartotta a kapcsolatot az újsággal, Stambulból és Adernóból, Cataniából és az Etna tövéből küldi cikkeit haza.

Szabolcska Mihály (1862–1930)

Költőpap. Az Arany János Társaság társalapítója. Már országos hírnévű költő volt, amikor 1892-ben Felfaluban (Maros megye) lelkésznek választották meg, ahonnan 1899-ben került Temesvárra. 30 esztendeig itt lelkészkedik és küldi írásait a Temesvári Hírlaphoz.

Franyó Zoltán (1887–1978)

Műfordító, publicista. Aktív tiszt volt 1907–1910 között, majd 1910-től újságíró budapesti lapoknál (Az est, A Hét, Nyugat) dolgozva. A háború után a bécsi „Die Stunde” munkatársa, majd Erdélybe visszatérve Esti Lloyd címmel napilapot szerkesztett Temesvárt. Később „Génusz” címmel havi revüt indított Aradon, melynek kritikái éle a „speciálisan erdélyi” irodalom ellen irányult. 1911-től 1926-ig 13 kötet prózai és verses fordítása, egy politikai tanulmánya és két háborús prózája jelent meg.

Endre Károly (1893– ?)

Közíró. Az Erdélyi Helikon írói közösség tagja. Életművét a vidékiesség elleni megfeszített küzdelem avatta sajátossá. Évtizedeken át közölt cikkeket, útleírásokat, művészeti és irodalmi kritikákat, valamint jegyzeteket a temesvári napilapokban. Külső munkatársként kiegészítő szolgálatot vállalt a Temesvári Hírlap szerkesztőségében.

A munkatársak közül megemlíteném még azokat, akik gyakrabban közöltek a lapban. Így az Eredeti irodalom című fejezetben Ormos Iván, Révész Béla, Márai Sándor, Karinthy Frigyes, Erdős Reneé, Herczeg Ferenc, Színi Gyula művei jelentek meg. Verseket közöltek Babits Mihály, Ormos Iván, Huzella Ödön, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc költeményeiből.

Műfordítások

Prózában az angol és francia nyelvű irodalom dominál, azonban nem sokkal marad el mögöttük a román és a német irodalom. A folytatásokban közölt regények a legváltozatosabb regénytípusokat ölelik fel a kaland regényektől kezdve a szentimentális, illetve a detektív regényekig.

A Temesvári Hírlapban többek között Walt Whitman, Carmen Sylva, Victor Eftimiu költők verseit fordították.

A műfordítások a következők munkájának eredményei: Bodó Pál, Pogány László, Franyó Zoltán, Keresztury Sándor, Sipos Iván.

Az általam fel nem dolgozott írások a politika, közgazdasági, sport, divat, rádió, hirdetések rovatokhoz tartoznak.

Grafikai kiállítás, terjedelem

A címloldal tartalmazza az alapító nevét, a szerkesztőséget, a kiadó hivatalát, az egyes szám árát, a nyomda helyét, az évfolyamot, a számot, a keltezést.

A hétköznapi számok terjedelme 8-10 oldal, a vasárnapiaké 12-16 oldal; a húsvéti és karácsonyi különkiadásoké 60-80 oldal.

A lap általában hétfőn nem jelent meg.

Köszönet mindazoknak, akik segítettek ötlettel, tanáccsal a dolgozat megírásához, a tanárainknak, a tördelőknek, s nem utolsósorban Pogány Andrásnak.

Introducere

Tema lucrării mele este prelucrarea tematică a cotidianului Temesvári Hírlap, între anii 1927-1930.

Scopul lucrării este aceea de a fi o îndrumare celor care vor să afle mai multe despre articolele apărute în Banat, între cele două războaie mondiale.

Structura lucrării

Este împărțită în 4 mari capitole, după cum urmează: Literatura originală, Traduceri literare, Publicistică, Studii-notițe, fiecare conținând câteva subcapitole.

Despre cotidianul Temesvári Hírlap

La începutul anilor 1900 singura asociație literară maghiară din Timișoara a fost Asociația Arany János, care însă arareori reușea să atingă nivelul artistic literar.

În Timișoara cotidienele literare au fost reprezentate de Temesvarer Zeitung, Südungarische Reform, Neue Temesvarer Zeitung și de Délmagyarországi Közlöny, însă aceste cotidiene nu erau interesați de conducerea politică a orașului, nici a municipiului și nici de agitația intereselor generale a țării. De aceea, intelectualii liberali din oraș, au înființat societatea editorială Temesvári Hírlap, în toamna anului 1902.

La 15 noiembrie 1903 apare primul număr, datorită lui Bíró Pál, acceptând postul de redactor-șef, fiind, totodată, redactor și la ziarul Zemplén, din Sátoraljaújhely.

Redactorul- adjunct a fost ales Pogány Mihály care în acest timp, a mai lucrat pentru cotidiene din Viena și Budapesta.

Chiar dacă au lucrat din plin, din cauza greutăților financiare au ajuns la faliment. În vara anului 1906, fondatorii au vândut drepturile publicării ziarului lui Pogány Mihály, iar din acest moment ziarul ajunge pe un drum fără piedici.

Cei mai de seamă scriitori maghiari – Molnár Ferenc, Karinthy Frigyes, Móricz Zsigmond, Márai Sándor - au publicat primele lor scrieri în acest ziar. Rubricile au început a fi stabile.

Pogány Mihály a introdus în jurnalistica provincială articole în spirit modern.

După moartea lui, la 1924, fiul său Pogány László a preluat conducerea redacției. Timp de 14 ani între 1926–1940 a reușit ceea ce fondatorii și-au propus, adică împământenirea ideilor independente, însă în anul 1940 cotidianul a fost nevoit să se desființeze din cauza presiunilor politice.

În data de 14 noiembrie 2002, într-o ediție specială a ziarului Nyugati Jelen (care apare în județele Arad, Alba, Hunedoara, Caraș-Severin și Timișoara) au comemorat 100 de ani de la înființarea cotidianului Temesvári Hírlap, deoarece jurnaliștii bănățeni consideră ziarul Nyugati Jelen drept urmașul lui Temesvári Hírlap.

Bibliográfia:

Jakabffy Elemér, Páll György: A bánási magyarság 20 éve Romániában (1918–1938), Studium, 1939.

Metamorphosis Transylvaniae – országrészünk átalakulása 1918–1936, szerk.: Győri Illés István, Új Transzilvánia, Kolozsvár, 1937.

Endre Károly: Örök megújulás, 1988

Ellenzék, 1930. nov. 4.

Temesvári Hírlap – 100 éves jubileumi különkiadás, 2002. nov. 14

[1] Temesvári Hírlap, 1933. március 16, p. 17

[2] Temesvári Hírlap, 2002. november 14, 100 éves jubileumi különkiadás, kiadja a Nyugati Jelen, p. 2

[3] Idem

[4] Temesvári Hírlap, 1933. március 16, p. 17

[5] Idem